

ste buse

var inte Karl X Gustav, ett av de värsta råskinn som suttit på Sveriges tron.

Karl X Gustav i mer harmlös form som staty på Stortorget i Malmö.

fiasko. Om Karl Gustav blivit skjuten 1657 skulle hans historiska eftermäle blivit "en fotnot, en kuriositet, en nullitet ... i alla fall så länge som förödda länder och förskingrade arméer ej går för meriter." Motiven för anfallet mot Polen sammanfattas bäst av Fryxell: "Förnämsta driffjedern var begäret att få plundra en nödställd grannstat." När 30-åriga kriget slutade 1648 utbröt ett framgångsrikt kosackuppror i det polsk-litauiska väldet vilket föranledde ryskt ingripande. Englund beskriver utförligt den börsdryska polska adelsnarkins grälsjuka handlingsföreläggning.

Karl Gustav hade ursprungligen tänkt nöja sig med att kapa åt sig den polska sjökanten för att förverkliga den gamla drömmen om att förvandla Östersjön till ett tulldräktigt svenskt innanhav dominium maris Baltici. När han till sin förtjusta förvåning fann att de panikslagna polackerna under Johan Casimir inte gjorde något motstånd utan hyllade honom som konung i Warszawa och Krakow växte aptiten och Konstantinopel hägrade vid horisonten.

Till slut tröttnade polackerna på svenskarnas accelererande atrociteter och bjöd på lömskt och ettrigt motstånd. Den svenska promenadsegern förvandlades till en golgatavandring norrut.

SVERIGES AKTIER PÅ EUROPAMARKNADEN närmade sig botten och landets talrika fiender gaddade ihop sig. I detta betryckta läge kommer en dansk krigsförklaring som räddaren i nöden. Resten är väl till och med i dag – historia. Svenskarna ilar mot Jylland, danskarna retirerar huller om buller mot den nyuppförda fästningen Fredriksodde. Dess existens kommer som en obehaglig överraskning för kungen, men under stridsropet "Hjälp Jesus" stormar svenskarna och dödar cirka 1 200 försvarare till det facila priset 74 egna stupade. Den lilla istiden som ytterligare fördyrade livet under 1600-talet möjlig-

gjorde de legendariska ismarschernerna över lilla och stora Bält. Det våghalsiga företaget var som skräddarsytt för en man vars valspåk var "Man måste hasardera allt". Dahlbergs heroiserande skildring av sin egen insats under det stora äventyret avslöjas obarmhärtigt som propagandabluff i självförhärligandets tjänst. Englands syn på barockgeniet Dahlberg har blivit betydligt bistare sedan den första volymen. Före detta Erik Jönsson har utvecklat sig till en kallhamrad karriärst, en cynisk cyklistnatur som trampar nedåt och bockar uppåt. Hans förmåga att göra reklam för sig själv borde dock vara ett

föredöme för dagens spindoktorer. Karl Gustav hade uppnått den eviga gloire han så hett ästundat och arvflienden var krossad. Fredsförhandlingarna var drakoniska: Danmark förlorade i ett slag sin östra rikshalva – i villkoren ingick även att några för Sverige mindre flatterande tapeter på Fredriksborg skulle förintas.

En ordinar fältherre skulle i detta läge ha pustat ut på lagrarna, icke så Karl Gustav. Han älskade kriget, inte som ett medel utan som ett självändamål. Han spanade girigt runt den politiska horisonten på jakt efter lovande oroshärdar. Förhoppningarna om ett tyskt krig gick upp i rök, när Frankrike efter 23 års krig slöt

fred med den döende spanska stormakten och lovade att inte lägga sig i habsburgarnas affärer. Freden beseglades då Ludvig XIV gifte sig med den spanska prinsessan Maria Theresia, en händelse som Stiernhielm kommenterade med några vanvördiga verser:

Vore kungar utan ballar
sköts det än av våra vallar...
En fransk kuk och en spansk fitta
lär oss bäst på freden hitta
Gud gav oss fred i våra dagar
knulla må som den behagar

"Var tredje svensk stupade eller tillfångatogs, danskarna förlorade bara tjugo man"

Karl Gustav var ingen anhängare av evangeliet make love – not war. Med Englands ord "stod han nu där med en dyr armé men utan någon eller något att bekrija. All dressed up, but nowhere to go". I detta desperata läge beslöt han sig för att ånyo angripa Danmark och en gång för alla utplåna den perfida grannen som självständig stat samt göra sig själv till härskare över ett skandinaviskt imperium. Det ohemula tilltaget väckte stark anstöt i Europas diplomatiska kretsar och särskilt de närliggande holländarna var hjärtligt trötta på de svenska huliganfanornerna.

Den katastrofala stormningen av Köpenhamn – var tredje svensk stupade eller tillfångatogs under det att danskarna bara förlorade tjugo man – skrinlade definitivt kungens imperialistiska fantasier. Roskildfreden återställdes i princip och kungen utandades sin sista suck.

TROTS DET MAGNIFIKA BEGRAVNINGSTÅGET framkallade krigshjältens föga heroiska slut knappast någon landsorg – någon vecka efter dödsfallet skrev en hovman "många ... begynnade att sätta opp huvudet, så snart busen var borta".

Karl Gustav var en fullblodsmilitär "som trodde att allt gick att göra med värjor, förutom möjligen att sova på dem". Likt en senare själsfrände – Socker-Conny – var han förvissad om att, den som beväpnar sig med ett schyst järnrör kan slå världen med häpnad.

Den Övervinnerlige dominerar inte av någon process utan av kriget som en närmast autonom process som lever sitt eget liv. På 800 sidor bryter Englund som en skicklig krigsreporter ner fem års krigande till hundratals ögonblicksbilder där det triviala varvas med det bestialiska. Han är redan överhöjd av välförtjänta superlativer, jag kan bara bidra med att konstatera att han – med ett Englundskt favoritor – har transmogrifierat (förvandlat, särskilt på ett överraskande eller besynnerligt vis) svensk krigshistoria.//